

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ РИТУАЛЬНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

LEGAL REGULATION OF THE FUNERAL SERVICES MARKET IN UKRAINE

Іващенко С.М., доцент кафедри права
Національної безпеки та правової роботи

Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
orcid.org/0000-0001-6846-7422

Іващенко В.С., студентка I курсу

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
студентка I курсу економічного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
orcid.org/0009-0002-3455-9120

Стаття присвячена комплексному аналізу правового регулювання ринку ритуальних послуг в Україні. Розглянуто нормативно-правову базу, що регулює відносини у сфері поховання та похоронної справи, проаналізовано ключові законодавчі акти та підзаконні нормативні документи. На основі аналізу законодавства здійснено дослідження змісту ритуальних послуг, їх класифікації та особливостей надання. Особлива увага приділена проблемам та недолікам чинного законодавства, які гальмують розвиток цієї сфери економіки та ускладнюють діяльність суб'єктів господарювання. Встановлено, що ринок ритуальних послуг в Україні потребує більш чіткого правового регулювання з урахуванням європейських стандартів та міжнародної практики, зокрема досвіду країн Європейського Союзу. З'ясовано роль державних органів влади та органів місцевого самоврядування у здійсненні регулювання та контролю над якістю надання ритуальних послуг, визначено їх повноваження та відповідальність. Виявлено нагальну потребу у створенні єдиного реєстру надавачів ритуальних послуг та запровадженні ефективної системи ліцензування, яка б забезпечила підвищення якості послуг та захист інтересів споживачів. Запропоновано конкретні напрями вдосконалення законодавства щодо захисту прав споживачів ритуальних послуг, встановлення мінімальних стандартів якості обслуговування, розробки дієвого механізму розгляду скарг та компенсації матеріальної і моральної шкоди. Дослідження свідчить про необхідність гармонізації українського законодавства з нормами європейського права та запровадження євроінтеграційних підходів до регулювання цієї важливої соціальної сфери, що є особливо актуальним в контексті європейської інтеграції України. Розглянуто механізми державної опіки над місцями поховань та питання утримання кладовищ, включаючи фінансування та організаційні аспекти їх діяльності. Акцентовано на важливості прозорості у встановленні цін на ритуальні послуги та необхідності запровадження дієвого контролю за дотриманням законодавства у цій сфері, створення механізмів громадського моніторингу. Окремо проаналізовано питання соціального захисту вразливих категорій населення при отриманні ритуальних послуг та забезпечення рівного доступу до якісних послуг незалежно від матеріального становища громадян.

Ключові слова: ритуальні послуги, похоронна справа, правове регулювання, ринок послуг, захист прав споживачів, кладовища, нормативно-правова база, державне регулювання, якість послуг, ліцензування.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the legal regulation of the funeral services market in Ukraine. The normative and legal framework regulating relations in the field of burial and funeral services is considered, and key legislative acts and bylaws are analyzed. Based on the analysis of legislation, the study examines the content of funeral services, their classification and peculiarities of provision. Special attention is paid to the problems and shortcomings of the current legislation that hinder the development of this sector of the economy. It has been established that the funeral services market in Ukraine requires more precise legal regulation taking into account European standards and international practice. The role of state authorities and local self-government bodies in regulating and controlling the quality of funeral services provision has been clarified. An urgent need has been identified to create a unified registry of funeral services providers and introduce an effective licensing system. Specific directions for improving legislation on the protection of consumer rights, establishing minimum quality standards, developing a mechanism for reviewing complaints and compensating for damages have been proposed. The research indicates the need for harmonization of Ukrainian legislation with European law norms and the introduction of European integration approaches to regulating this important social sphere. The mechanisms of state protection of burial places and the maintenance of cemeteries are considered. Emphasis is placed on the importance of transparency in setting prices for funeral services and the necessity of implementing effective control over compliance with legislation in this field.

Key words: funeral services, burial affairs, legal regulation, services market, consumer protection, cemeteries, regulatory framework, state regulation, quality of services, licensing.

Ритуальні послуги займають важливе місце в системі надання соціальних послуг населенню. Визнання гідності людини, повага до її пам'яті та права на достойне поховання є одними з найважливіших принципів як світової цивілізації, так і законодавства України. Однак, незважаючи на соціальну значущість цієї сфери, правове регулювання ринку ритуальних послуг в Україні залишається недостатньо розвиненим та потребує вдосконалення.

Основним законодавчим актом, що регулює сферу ритуальних послуг, є Закон України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 року № 1102-IV [1]. Наведений закон встановлює правові засади поховання умерлих та здійснення похоронної справи, визначає органи

влади, що здійснюють регулювання та контроль у цій сфері, та регламентує права й обов'язки фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у ритуальній діяльності [1].

Важливим нормативним документом є Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2003 року № 193 «Про затвердження нормативно-правових актів щодо реалізації Закону України «Про поховання та похоронну справу» [3]. Ця постанова затвердила Порядок утримання кладовищ та інших місць поховань, а також встановила необхідний мінімальний перелік окремих видів ритуальних послуг [4, 6].

Мінімальний перелік ритуальних послуг включає послуги з облаштування, влаштування та утримання місць

поховання, проведення поховань та кремації, надання та доставки труни, одягу та квітів, організації траурної церемонії, розповсюдження інформації про смерть та інші послуги, передбачені законодавством [4].

Наразі, Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2004 р. № 1445 та від 30 вересня 2022 р. № 1109, а також Постановою від 2025 року, були уточнені вимоги до надання ритуальних послуг та запровадження сучасних механізмів регулювання [5].

Ритуальні послуги – це комплекс заходів, спрямованих на задоволення потреб громадян щодо організації поховання та увічнення пам'яті про умерлого. За своєю природою ці послуги поєднують елементи соціальної допомоги, комерційної діяльності та культурних традицій.

На основі аналізу законодавства можна виділити такі категорії ритуальних послуг: органічні (послуги з організації та проведення поховання), матеріальні (надання трун, вінків, одягу), комунальні (облаштування місць поховання, утримання кладовищ) та організаційно-управлінські (оформлення документів, взаємодія з органами влади).

Специфіка ритуальних послуг полягає в тому, що вони надаються в умовах високої емоційної напруги та психологічного стресу споживачів. Це робить особливо важливим встановлення чітких норм якості та захисту прав споживачів у цій сфері [7].

Функції держави та органів місцевого самоврядування у регулюванні ринку ритуальних послуг є багатоаспектними. До компетенції органів місцевого самоврядування входить утримання кладовищ та інших місць поховань, затвердження планів розвитку ритуальної інфраструктури, розгляд скарг громадян та виконання контрольно-наглядової функції [7].

Державні органи влади здійснюють розробку та прийняття нормативно-правових актів, регулюють діяльність надавачів ритуальних послуг на рівні законів та постанов Кабінету Міністрів України, забезпечують дотримання санітарних та епідеміологічних норм [7].

Однак, як свідчать дослідження, механізм взаємодії між органами влади та надавачами послуг часто виявляється недостатньо ефективним, що призводить до виникнення конфліктів та порушень прав громадян [8].

Незважаючи на наявність певної нормативно-правової бази, що регулює сферу поховання та ритуальних послуг, правове регулювання цього ринку в Україні залишається непослідовним і фрагментарним. Існуюча система законодавчих та підзаконних актів не забезпечує комплексного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання у даній галузі, що призводить до виникнення численних проблем практичного та правозастосовного характеру.

Однією з ключових проблем є відсутність єдиної системи ліцензування та реєстрації надавачів ритуальних послуг. Нині діяльність у цій сфері не передбачає обов'язкової перевірки відповідності суб'єктів господарювання встановленим кваліфікаційним вимогам. Через це на ринку функціонує значна кількість не зареєстрованих або недобросовісних операторів, які не несуть відповідальності за якість своїх послуг і часто порушують права споживачів [7]. Крім того, відсутність єдиного державного реєстру надавачів ритуальних послуг унеможливує ефективний контроль з боку органів місцевого самоврядування та державних інституцій, що сприяє поширенню тінювого сектору в даній галузі.

Механізми захисту прав споживачів у сфері ритуальних послуг залишаються недостатньо розробленими. Особи, які стикаються з неякісним наданням таких послуг, часто не мають реальних можливостей подати скаргу або отримати компенсацію за завдані збитки. Законодавство не гарантує ефективного розгляду звернень, а судовий захист є складним і тривалим процесом. Водночас відсутня централізована база даних, яка містила б інформа-

цію про надавачів послуг, їх досвід, репутацію, рейтинги або наявні скарги від споживачів [8]. Це ускладнює здійснення громадського контролю та підвищує ризик порушення прав громадян.

Проблемним залишається й питання встановлення цін на ритуальні послуги. Хоча законодавство надає право органам місцевого самоврядування визначати тарифи, на практиці цей механізм системно не працює. Нерідко спостерігаються зловживання з боку окремих підприємців, які безпідставно завищують ціни або нав'язують додаткові, непотрібні послуги, користуючись емоційним станом родичів померлого [7]. Відсутність чітких правил формування тарифів та державного контролю за ціноутворенням створює передумови для зловживань і недобросовісної конкуренції на ринку.

Крім того, законодавство не містить достатньо чітких і конкретних стандартів якості ритуальних послуг, що ускладнює здійснення контролю та притягнення до відповідальності порушників [8]. У більшості нормативних актів закріплені лише загальні принципи діяльності у сфері поховання, без визначення конкретних вимог до рівня сервісу, стану матеріально-технічної бази чи професійної підготовки персоналу. Відсутність дієвих механізмів сертифікації та державного нагляду призводить до зниження якості послуг і підриває довіру громадян до офіційних структур, що працюють у даній сфері.

Для розвитку ринку ритуальних послуг необхідне здійснення комплексу законодавчих та організаційних заходів. Доцільним є розроблення та ухвалення відповідного Закону України про регулювання ринку ритуальних послуг, який би забезпечив комплексне правове врегулювання відносин в наведеній сфері [8]. Наразі, діючий Закон України «Про поховання та похоронну справу», фактично «морально застарів», має низку недоліків, пов'язаних із відсутністю чітко визначених вимог до надавачів послуг, механізмів ліцензування, контролю якості та відповідальності за порушення встановлених норм. Новий закон повинен визначати правовий статус суб'єктів господарювання у сфері ритуальних послуг, умови допуску до професійної діяльності, порядок отримання ліцензії, а також форми державного нагляду і контролю. Його прийняття сприятиме створенню конкурентного та цивілізованого ринку, на якому забезпечуватиметься високий рівень якості послуг і захист прав споживачів [8].

Важливим напрямом удосконалення державного регулювання є створення єдиного державного реєстру надавачів ритуальних послуг [7]. Такий реєстр має забезпечувати відкритий доступ громадян до інформації про підприємства та приватних осіб, які здійснюють діяльність у цій сфері. У ньому повинна міститися інформація про реєстраційні дані суб'єкта, наявність ліцензії, перелік наданих послуг, рівень їхньої сертифікації, а також відомості про скарги та дисциплінарні заходи. Запровадження цього механізму дозволить підвищити рівень прозорості та доброчесності ринку, сприятиме запобіганню шахрайству і забезпечить довіру громадян до суб'єктів господарювання.

Окрім того, необхідно створити ефективну систему захисту прав споживачів ритуальних послуг, яка б забезпечувала можливість оперативного реагування на порушення з боку надавачів [8]. Така система має включати процедуру подання скарг до відповідних комісій із контролю якості послуг, порядок розгляду звернень, а також механізми компенсації матеріальної та моральної шкоди, завданої споживачам унаслідок неякісного або несвоєчасного надання послуг.

Не менш важливим завданням є гармонізація українського законодавства у сфері ритуальних послуг із нормами європейського права та міжнародними стандартами [7]. Зокрема, слід орієнтуватися на директиви та рекомендації ЄС, що регулюють питання якості надання соціально значущих послуг, захисту прав споживачів та етичних

стандартів діяльності. Це сприятиме інтеграції українського ринку ритуальних послуг у європейський простір і підвищенню його конкурентоспроможності.

Крім того, важливим аспектом удосконалення правового регулювання є запровадження прозорих механізмів формування та регулювання цін на ритуальні послуги [8]. Доцільно передбачити обов'язкове періодичне оновлення та оприлюднення рекомендованих тарифів органами місцевого самоврядування або центральними органами виконавчої влади. Це дозволить забезпечити справедливе ціноутворення, запобігти необґрунтованому підвищенню вартості послуг і гарантувати рівний доступ громадян до них незалежно від соціального статусу чи місця проживання [8].

В контексті інтеграції України до європейської спільноти особливої актуальності набуває вивчення європейських практик регулювання ринку ритуальних послуг. Європейські країни характеризуються більш строгим контролем якості, прозорістю ціноутворення та розвинутою системою захисту прав споживачів [7].

Рекомендується адаптувати кращі світові практики до українських умов, враховуючи при цьому національні тра-

диції та культурні особливості. Пропонується також встановити контакти з професійними асоціаціями надавачів ритуальних послуг у Європі для обміну досвідом та запровадження спільних стандартів якості [7].

Підсумовуючи, слід зазначити, що правове регулювання ринку ритуальних послуг в Україні потребує істотного вдосконалення та модернізації. Незважаючи на те, що базові законодавчі акти наявні, їх практична реалізація та механізми контролю залишаються недостатньо розвинутими. Необхідно розробити комплексну стратегію розвитку цієї сфери з урахуванням європейських стандартів та міжнародної практики.

Ключовими напрямками вдосконалення є: запровадження системи ліцензування та реєстрації надавачів послуг; розробка чітких стандартів якості; посилення захисту прав споживачів; запровадження механізмів контролю цін; гармонізація законодавства з європейськими нормами та міжнародними стандартами.

Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню якості ритуальних послуг, захисту прав громадян та розвитку цієї важливої соціальної сфери економіки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про поховання та похоронну справу. Закон України від 10 липня 2003 року № 1102-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15> (дата звернення: 27.10.2025).
2. Про затвердження нормативно-правових актів щодо реалізації Закону України "Про поховання та похоронну справу". Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2003 року № 193. *Офіційний вісник України*. 2003. № 48. Ст. 2512. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1110-04> (дата звернення: 27.10.2025).
3. Необхідний мінімальний перелік окремих видів ритуальних послуг. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-04> (дата звернення: 27.10.2025).
4. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2004 року № 1445 і від 30 вересня 2022 року № 1109. Постанова Кабінету Міністрів України від 2025 року № 580. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-2025-п> (дата звернення: 27.10.2025).
5. Порядок утримання кладовищ та інших місць поховань. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1113-04> (дата звернення: 27.10.2025).
6. Силенко Л. М. Правове регулювання інституту ритуальних послуг в Україні та шляхи його вдосконалення. *Наукові записки*. Серія: Право. 2025. Вип. 18. С. 79–84.
7. Komarnytskyi D., Sylenko L., Tytykalo R. Functions of the state and local self-government bodies in the regulation of funeral services: economic aspects and ensuring social standards. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10, No. 5. P. 211–221.
8. Yatsenko V. P., Yeliseieva O. S. Sphere of providing funeral services in Ukraine: Current problems. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2021. No. 188. P. 57–66.
9. Руда І. І. Державне регулювання сфери ритуальних послуг в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2016. 220 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.10.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025
 Дата публікації: 28.11.2025